

Medier i hele kroppen

Når små børn bruger medier

Stine Liv Johansen

Sammendrag

Små børn forholder sig fra en tidlig alder til både elektroniske medier, legetøj og merchandise¹ i en kropslig og legende praksis. I denne artikel præsenteres resultater fra ph.d. afhandlingen Seere i bleer – små børns møde med medier². Artiklen vil især fokusere på, hvordan børnenes mediebrug kan forstås som en kropslig praksis, både på et individuelt og et socialt niveau via især tre perspektiver: for det første, at det lille barn, gennem sin kropslige væren i verden og sin sonderende attitude over for samme, er kontinuerligt opmærksom på medieflow³, blandt andet via de auditive strukturmarkører i medietekster. For det andet reflekterer barnet det, det ser og hører, i sin krop, ved at afprøve rytmer og positurer og ved at forholde sig til genkendelige tegn på mediestil og – genre. Samtidig er det typisk at små børn er særligt interesserede i mediefigurerens kroppe og bevægelser. Og for det tredje fungerer kropslige aktiviteter og relationer som omdrejningspunkt for den sociale brug af medier i familien.

Indledning

Teletubberne viser film i deres maver. En dreng på halvandet år står foran tv'et og kigger, mens han holder på sin egen mave. Han hiver op i trøjen

¹ Jeg forstår ”merchandise” som forskellige former for medierelaterede artefakter – dels legetøj, men også beklædning, bøger, boligindretning og forskellige andre ting og sager, med billeder af figurer og temaer kendt fra medierne.

² Johansen, Stine Liv (2008): Seere i bleer – små børns møde med medier. Ph.D.-afhandling. Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet. Upubl.

³ ”Medieflow” defineres af Williams (1974/2003) på tre niveauer, som programlægning, som det faktisk finder sted og som det finder sted i og imellem alle de elementer en sendeflade består af. For en analyse af dette i forbindelse med børne-tv, se Graakjær & Johansen (2007).

men kan ikke se sin mave, fordi han har bodystocking på. Hans mor opdager, hvad han er i færd med og hjælper ham med at knappe op. ”Men der er ikke noget, der lyser i din mave”, siger hun. Da maven kommer til syne, ser han glad og lettet ud. Han kigger på den og rører ved den flere gange. Mor forsøger at bringe hans tøj i orden, men han lukker op igen. 10 minutter senere sidder han igen hos Mor. Teletubbiernes maver lyser. Mor hvi-sker: ”Nu lyser deres maver igen”. Drengen trækker igen op i blusen og Mor bekræfter: ”Ja, det er din mave”. Drengen putter sig ind til Mor.

Dette er en af de første gange denne dreng rigtig ser tv. Indtil da har han kastet korte blikke i retning af skærmen, når han er passeret forbi og det alligevel var tændt. Hans familie består ud over ham selv af hans tvillingebror, deres storebror på tre år og deres mor og far. Med tre små drenge i familien er der fyldt op med traktorer og gravemaskiner på legetøjs-hylderne og storebror ser Byggemand Bob og Lille Røde Traktor. Teletubbies er storebror for længst vokset fra og dvd'en med de fire bamser er kun sat på for hans mindre brøders skyld.

Drengen befinder sig altså i et mediemiljø, der også før han blev født var defineret og præget af bestemte diskurser og som han er på vej til at præge og påvirke. Tilbud om aktiviteter og underholdning er mange, og som tvilling er der stort set altid noget at give sig til. Enten finder man selv eller ens bror på en sjov leg, der gør tv og dvd'er mindre interessante. Indtil lige den dag, hvor han stoppede op og blev stående. Hvad der præcis fik ham til det, kan vi kun forholde os antagende til. Måske var det de repetitive lydbilleder, der er struktureret på en måde, der gang på gang ”kalder” på seerne ved at gentage de samme lyde igen og igen, så de til sidst forstår og husker, at når den og den lyd afspilles sker der noget nyt, som måske er værd at ofre opmærksomhed på. Måske var det de klare, nærmest syntetiske farver på de fire bamser og deres omgivelser. Måske var det deres store, kluntede kroppe, der imiterer det lille barn med store hoveder og (ble-) numser⁴. Eller måske var det den sociale situation i stuen lige i det øjeblik: mor, der kiggede imod skærmen og drengen selv, der var stillet ind på en oplevelse.

⁴ Teletubbies lægger sig som sådan op ad andre børneappellerende figurer som E.T. eller Danmarks Radios Bamse, der alle har forholdsmæssigt store hoveder, ligesom små børn og dyreunger. De må dermed antages både at være appellerende som umiddelbare identifikationsmodeller for børn og som omsorgsvækkende for voksne. Dette aspekt er dog beskrevet i mindre grad end de sproglige og læringsmæssige potentialer i programmet (Lemish & Tidhar 2001, Briggs 2006).

Vi ved det ikke, men hans krop viste med al tydelighed at noget var på færde og at hans oplevelse blev koblet til en konkret kropslig erfaring. Han undersøgte, om Teletubbiernes og hans egen mave er ens, og han opnåede dermed en erfaring, der både omhandlede hans egen krop (sådan ser en mave på sådan en som mig ud) og Teletubbierne som fænomen (de har skærme i maven, de er altså ikke sådan en som mig). Samtidig fandt hans betydningsdannelse sted i tæt samspil med Mor, som forstod, hvad det var, han ville og den kognitive kobling, han foretog, hvilket gjorde hende i stand til at bekræfte og dermed forstærke hans erfaring. Og han nød denne bekræftelse – det at blive forstået – og det fysiske nærvær med Mor.

I denne artikel sættes fokus på, hvordan små børn bruger medier med hele kroppen. Hvordan de bevæger deres kroppe i forhold til medierne, spejler det, de ser og hører i kroppen og indgår i samspil med andre kroppe i sociale sammenhænge omkring mediebrugen. Der lægges vægt på at mediebrug ikke bare er noget, der foregår i hovedet på en modtager, men at det må forstås som en mangefacetteret relation mellem mennesker – som kropssubjekter – en mangfoldighed af tekster og sociale praksisfællesskaber hvori brugen finder sted.

Design og metode

Undersøgelsen, som denne artikel beskriver, er baseret på etnografisk deltagerobservation i syv danske familier, hvor det primære fokus var på i alt otte børn. Undersøgelsen blev gennemført af to omgange, da børnene var 18–20 måneder gamle og igen umiddelbart omkring deres tre års fødselsdag. Observationerne fandt sted i eftermiddags- og tidlige aftentimer, samt i et par tilfælde om morgenen i weekender. Fokus for observationerne var barnets omgang med medier, ting og andre mennesker samt hvordan barnet skabte mening og betydning i disse narrative, tekstuelle, multimodale og ikke mindst sociale strukturer. I praksis viste det sig, at disse observationer især kom til at koncentrere sig om barnets ageren som aktivt kropssubjekt – som en handlende krop i samspil med ting, artefakter og andre kroppe.

Undersøgelsen har fra begyndelsen haft som ambition at kombinere medieetnografiske med receptionsanalytiske perspektiver. Således er ikke blot barnets ageren i praksisfællesskabet men også barnets oplevelser med konkrete medietekster i fokus. Begge tilgange kommer dog til kort over for det lille, ikke-verbalsproglige barn, som ikke kan spørges om hverken

præferencer eller oplevelser, og undersøgelsen støtter sig dermed på det kropsfænomenologiske perspektiv, som det især ses hos Løkken (2005) og Johnson (1987). For forståelsen af det lille barns omgang med medier og ting betyder det kropsfænomenologiske perspektiv, at de analytiske kategorier kredser om aktiviteter og processer på to niveauer. For det første handler det om barnets direkte relation til og interaktion med mediet og medieteksten. Og for det andet handler det om de aktiviteter, der finder sted i umiddelbar forbindelse med mediebrugen, og som involverer andre mennesker og ting.

Der er altså tale om, at barnet med sin krop er sonderende og opmærksom på medier, og at det reagerer kropsligt på det sete. Samtidig er mediebrug en kropslig aktivitet blandt andet fordi det er en god lejlighed for familiens medlemmer til at være kropsligt i kontakt med hinanden. Hertil kommer, at kroppe også repræsenteres i medietekster. Flere af de programmer og film, børnene ser, har enten markante, kropslige figurer (som Teletubbies, Bamse eller Mr. Bean), eller de kredser om bevægelse – for eksempel alle de forskellige køretøjer.

Undersøgelsen anlægger et bredt perspektiv på mediebrug og forstår medier som mere end audiovisuelle tekster. Dette indebærer at undersøgelsen har fokuseret på barnet i familien og på barnets brug af ikke bare tv og dvd, men også legetøj og merchandise. Hvordan de enkelte medieprodukter og -tekster tages i anvendelse af barnet og spiller sammen i den konkrete praksis har derfor været i fokus.

Det giver ingen mening at bruge medieforskningens traditionelle interviewmetoder over for børn, der endnu ikke har et eksplicit talesprog. Interviewet som metode er funderet på en antagelse om at informanterne er i stand til at artikulere deres oplevelser af forskellige fænomener, og interviewet er derfor ikke en mulig tilgang i relation til ganske små børn. Man må derfor tage andre metoder i brug, der muliggør andre forskningsspørgsmål og erkendelser. Når informanten, som i dette projekt, ikke besidder et aktivt – og i hvert fald ikke ret artikulert – talesprog, er det oplagt at anvende en kombination af forskellige observationsteknikker. Dette muliggør samtidig et fokus på andre aspekter af mediebrugen end det sprogligt reflekterede, nemlig det umiddelbare møde mellem barnet og mediet – der kan være både virtuelt og fysisk – og den betydningsdannelse der finder sted i den konkrete oplevelse.

Via den diskursive italesættelse af det perciperede, som for eksempel i interviewet, flyttes fokus fra det fænomenologiske til det semiotiske. Ved derimod at rette blikket mod individers kropslige handlinger skabes mu-

lighed for at forstå, hvordan mening skabes ikke blot kognitivt, men også i kroppen: ”Tanken er rodfæstet i kroppen, og det er derfor gennem kroppen, vi ved og forstår, også inden vi kan sætte ord på det eller tænke det” (Løkken 2005: 17). Løkken argumenterer for, at dette perspektiv i højere grad end et udviklingssyn på barnet, placerer også den ikke verbalsproglige toddler i en betydningsskabende proces, der er meningsfuld og intentionel. Det er således oplagt, at det er overordentligt nærliggende at anvende denne tilgang på analyser af børn, der er tydeligt kropsligt agerende og udtrykkende.

Kropssubjektet som analytisk enhed

Den fænomenologiske teori om kroppen og om menneskelige kropssubjekter er først og fremmest grundet på den franske eksistensfilosof Maurice Merleau-Ponty, og den er i nyere tid blandt andet anvendt og genfortolket i forhold til børn, leg og legetøj af Løkken (2005) og Hangaard-Rasmussen (1996, 2001). Løkkens brug af Merleau-Pontys teorier er specifikt rettet mod at undersøge *toddlere*, altså et- til treårige børn, og den er som sådan yderst velegnet som afsæt for analyserne i denne undersøgelse. Oprindeligt rækker den fænomenologiske optik tilbage til bl.a. Husserl, der i forhold til kroppen lagde vægt på, at der ikke eksisterer en dikotomi mellem krop og sind. Mennesket *er* kroppen og kroppen *er* mennesket. Bevidsthed og krop er altså ikke modsætninger, på samme måde som kroppen og verden ikke er det, men de er derimod forankret i hinanden og hinandens forudsætninger. Det betyder, ifølge Husserl, at det ikke giver mening at tale om en form for koordination mellem sanseindtryk (*perception*) og en dertil knyttet kausalitet. Perception er ikke bundet til kausalitet, men til mening og i den fænomenologiske optik er der ingen klar adskillelse mellem ”tegn” og ”betegnet”. At forstå kroppen i en fænomenologisk optik indebærer derfor ikke et descartiansk ”jeg tænker, altså er jeg”, men derimod et ”jeg kan, altså er jeg” (Merleau-Ponty 2006).

Af afgørende betydning for det kropsfænomenologiske perspektiv er, at det forstår barnets væren i verden som en væren i sociale fællesskaber. Mening skabes i kontekst, og det lille barn er via sin bevægelse ind i familiens praksisfællesskab i færd med at skabe mening i verden. Dette sker blandt andet ved at den voksne introducerer og indfører barnet i forskellige udtrykszoner, blandt andet via benævnelse af ting, eller ved at den voksne udfører bestemte handlinger i relation til bestemte ting, hvorved barnet

skaber en forståelse af hvad praksisfællesskabet lægger vægt på, og hvad der opfattes som acceptable handlinger inden for det.

At fokusere på kroppen som omdrejningspunkt for forståelsen af det lille barns omgang med medier kan altså finde sted på flere niveauer. I det følgende vil jeg fokusere på tre af disse, nemlig hvordan barnet bevæger sig og sin krop i forhold til de medier, der er i familien og hjemmet, hvordan barnet indgår i kropslig interaktion med medier, og hvordan familien fungerer som ramme i forhold til disse bevægelser og interaktioner. Jeg vil kun kort i denne sammenhæng berøre betydningen af krop i medieteksterne, om end det er markant, at mange medietekster henvendt til de yngste seere netop har kroppen og bevægelsen i fokus. Men i forhold til socialiseringen af barnet i familien er det væsentligt at understrege at netop i det analytiske fokus på kroppe og kropslig ageren kommer sammenhænge mellem struktur- og aktørniveauet til udtryk. Ikke som et felt imellem de to niveauer, men som selve det kit, der får dem til at fungere som en enhed i den konkrete praksis. Kroppen og kropsligheden skal altså forstås som en overordnet kategori, der binder barnet og familien sammen og illustrerer sammenhængen mellem barnets konkrete brug og forældrenes normative og pragmatiske rammesætninger. Via deres holdninger til børns brug af medier og den måde, de konkret udfolder disse i hverdagen, sættes rammerne for den brug, der kan finde sted. Det skal endvidere understreges, at opdelingen i tre niveauer sker for det analytiske overblik skyld, og at det i praksis ofte vil være sådan at flere af niveauerne forekommer i den samme situation, ligesom de er indbyrdes forbundne og betingende.

At se tv med ryggen til

Et helt typisk seermønster for børnene i undersøgelsen er som nævnt en sonderende attitude, hvor de bevæger sig rundt i stuen og i hjemmets andre rum og retter deres opmærksomhed mod forskellige medier – typisk tv, bøger og legetøj – i kortere eller længere tidsrum. Således indgår medier og mediebrug som en del af flere elementer, det lille barn forholder sig til i løbet af for eksempel en hverdageftermiddag. Barnet leger, med ting eller med andre, det bliver sultent, skal have skiftet ble eller tager sig en lille lur, mens det forholder sig til de andre personer, der er eller kommer til og fra rummet. Når det midt i alt dette ind i mellem retter sin opmærksomhed

– ”attention”⁵ – mod især tv, sker det ofte fordi det hører noget, der fanger dets opmærksomhed. Og efterhånden etablerer barnet nogle vaner omkring det at bruge medier, ligesom det efterhånden opnår et større og større kendskab til mediernes stil og genre, hvorved den sonderende attitude hos det lille barn bliver til mere strukturerede rutiner hos barnet omkring børnehvealderen.

Lyden af børne-tv er det overordnede emne for Graakjær & Johansen (2007). Artiklen beskæftiger sig især med lyden af ikke-programstof, altså reklamer, egenreklamer, ”bumpers”, ”fillers” m.m., der optræder i programfladen rettet mod mindre børn og konkluderer at børne-tv – især, men ikke udelukkende, kommercielt børne-tv – produceres med lyd som en afgørende strukturel markør, der har til formål at tiltrække og fastholde seerens (barnets) opmærksomhed hen over fladens forskellige elementer. Dette muliggør en seerposition eller seerattitude, hvor attention fastholdes på et auditivt niveau, selv når barnet har ryggen til tv eller er optaget af andre aktiviteter.

Dermed får lyd i børne-tv en funktion, der hænger sammen med børnenes sonderende og tilvante brug af tv, og når barnet ikke kigger på tv’et (men leger og eventuelt befinder sig i et andet rum), er lydenes funktioner at agere lydkulisse og at være signal om kommende, eventuelt attraktive, begivenheder. Undertiden kan sange blive integreret i og under barnets leg, idet barnet synkront kan synge med på tv-musikken og/eller asynkront synge uddrag af sangene for sig selv, og derved bidrage aktivt til at konstruere et soundtrack til sin egen leg. I denne tilstand må lydens relation til det visuelle forløb siges at være mindre relevant for barnets oplevelse og brug, og det er tilsyneladende genkendelsen (muliggjort via de mange gentagelser) og overraskelsen, for eksempel i form af en markant kontrastvirkning, der lydligt kan hidkalde barnet. Det kan være en stemme, som barnet genkender, eller det kan være de lydmæssige markeringer af programmets struktur (sceneskift etc.), der får barnet til at kigge på skærmen og eventuelt bevæge sig hen imod den for at genoptage den direkte sening. Der finder altså også en form for reception sted, selvom attention ikke ak-

⁵ Jeg har valgt at bruge begrebet ”attention” i stedet for det danske ord opmærksomhed, fordi jeg opfatter attention som mere holistisk og kropsligt. Det er muligt at rette sin attention mod noget uden nødvendigvis at rette sit blik imod det, hvilket begrebet opmærksomhed typisk vil indebære. Dermed sættes barnet og i særdeleshed barnets krop i centrum for forbindelsen mellem tekst og kontekst, som den instans, der på samme tid modtager og henvender sig til omverdenen og som inkorporerer og reproducerer tekster og strukturer i udtryk, som for eksempel leg.

ti tv rettes imod tv-skærmen. Med andre ord: man kan også se tv med ryggen til, og i de tilfælde bliver det lyden, der er det altafgørende strukturerende parameter.

Således ses det at det for det lille barn er det meget let genkendelige markører såsom intromelodier, der tiltrækker barnets opmærksomhed. De er lette at huske, de kommer igen hver dag og lærer derfor barnet, at der nu kommer noget, der er for børn. Efterhånden som børnene bliver ældre og opnår et større kendskab til stil og genre, udvides repertoiret af lydlige markører tilsvarende. En pige på tre år ser en eftermiddag Disneys Bambi, samtidig med at hun tegner og i øvrigt forholder sig til en række andre aktiviteter, der finder sted i stuen, hvor hendes ældre søskende også er til stede. Kirstine veksler mellem attention rettet mod sin tegning og tv-skærmen, hvor hun indledningsvis ser hen på skærmen, da filmens underlægningsmusik angiver en stigende spændingskurve. Filmen gør brug af meget melodramatisk musik, og hendes attention rettes imod filmen præcis på det tidspunkt, man kunne forvente, da der sker et skift i den musikalske intensitet. Efter at have været fuldt koncentreret om at følge filmen i et par minutter, forstyrres denne koncentration, da hendes storesøster efter en stille periode begynder at tale (til mig). Men pigens auditive attention fastholdes, hvilket afspejler sig i hendes gentagelse af en replik fra filmen ”Lige præcis!”. Herefter svinger hendes attention mellem filmen og den tegning, hun er i gang med.

Kropslig interaktion i forbindelse med tv-seningen: at mærke medierne i kroppen

Når børnene i undersøgelsen bevæger sig rundt i rummet, mens for eksempel tv’et er tændt, indgår det, de ser i deres lege eller det reflekteres i deres kroppe. Det indledende eksempel med drengen, der ser Teletubbies omhandler netop denne refleksion. Barnet spejler, via sin krop, det det ser og efterligner figurerne på skærmen. Dette viser, at det for barnet på halvandet år, i høj grad er tv-figurerne som kroppe, der er interessante. Samtidig viser undersøgelsens empiri, at selv det meget lille barn har en meget klar fornemmelse af hvad og hvilke medieprodukter, der er værd at bruge sin tid på. En tese i den forbindelse er at det netop er de produkter, der så at sige taler til barnets krop, som det kan bruge til noget og som det umiddelbart finder mening i.

Et andet eksempel findes hos en pige på 19 måneder en dag hvor hendes storebror på fem år ser Disneys Snehvide på DVD. Han sidder foran den bærbare PC, som grundet sin flade skærm stort set afskærer andre fra at se med. Pigens sening er meget sporadisk, og hun går til og fra og er optaget af andre ting: at spise et stykke brød og lege med forskelligt legetøj. På et tidspunkt sætter hun sig hos mig, og sammen kigger vi på DVD'coveret og den indlagte folder. Pigen leger længe med coveret. Åbner og lukker det og lytter til den lyd det giver. På et tidspunkt løfter hun op i trøjen og lægger coveret på maven. Plastikken er kold og hun gyser. Hun konstaterer at "det er ikke en bog!"

Senere sidder hun igen på skødet af mig og ser på skærmen, hvor filmen nærmer sig et handlingsmæssigt klimaks. Dette understreges af lys og lyd. Jeg mærker en kropslig spænding hos hende. Hun siger dog ingenting, men via den spænding kan jeg fornemme, at hun bliver grebet af stemningen. Pigen oplever medierne med kroppen, de sætter sig spor, også selvom hun måske ikke kan siges at "forstå" hvad teksten handler om. Hendes oplevelse er meningsfuld og en lille smule farlig alligevel. Med andre ord er hun i gang med at bruge medier, også selvom hun ikke "kan" i forvejen, forstået på den måde at hun ikke besidder hverken formative eller narrative "literacies"⁶, men hun har en oplevelse på et fuldstændig konkret, fysisk niveau.

Et eksempel på en mere direkte leg med det sete findes hos en dreng på tre år, der ser Sørøver Sally⁷ og synger med, mens han hopper fra en skammel ned på en madras foran tv'et. Han forholder sig temmelig frit til det musikalske forlæg. Kontinuerligt retter han med mellemrum sin opmærksomhed mod tv'et, ganske små blikke eller længerevarende opmærksomhed. På et tidspunkt rokker han ganske lidt med hovedet og skuldrene og mimer dukkernes bevægelser. Han smiler og genoptager kort efter sin hoppeleg. Han synger med ved at efterligne lyden og rytmen mere end melodien, og han laver sin egen omskrivning af punch-linen i Sørøver Sallys

⁶ Begrebet "literacy" henviser til evnen eller kompetencen til at mestre sprogformer, eksempelvis læsning og skrivning, men også mediebrug. "Media literacy" omhandler altså et individs evne til at afkode og forstå mediernes formative og narrative kendetegn og strukturer. Megen forskning vedrørende børn og medier har fokuseret på hvordan børn afkoder og forstår medier, hvilket er en anderledes tilgang end den, der fremlægges her, hvor fokus er på børnenes oplevelse – såvel kognitivt som kropsligt og socialt – af medier (Buckingham 1993, 2003).

⁷ Sørøver Sally er en dansk dukkeserie fra 1960'erne, der handler om en pige (Sally), der "rejser" på spændende ture sammen med drengen Frede. Serien blev omkring 2005 genudgivet på DVD sammen med en række andre klassiske produktioner fra Danmarks Radio.

titelmelodi, så krudt bliver til prut, sunget højt og med eftertryk. Og i sammenhæng med hans leg og kropslige ageren danner musikken fra programmet en ramme, der blandt andet definerer rytmen for hans leg. Pointen er, at han ikke på noget tidspunkt undervejs slipper opmærksomheden fra tv'et, heller ikke når han bevæger sig frem og tilbage i stuen. Filmen danner baggrund for hans leg, og han er i stand til at genoptage seningen på et hvilket som helst tidspunkt – samt at fastholde den, hvis den tilbyder ham noget meningsfuldt i forhold til det, han ellers er i gang med.

Et tilbagevendende fænomen hos alle børn er at de, også når de sidder alene, ser ud som om de gør sig det behageligt. De lægger eller sætter sig til rette i bløde møbler, putter sig og henter sutter, sutteklude, legetøj og ting med sig hen foran tv'et. En dreng på 18 måneder er kun for nylig – inden for cirka 14 dage – begyndt at se DVD. Alligevel er der hurtigt blevet etableret en rutine, formentlig initieret af hans mor, der indbefatter en sækkestol, to stofbleer (sutteklude) og en eller flere sutter. Disse ting skal bare være med, når drengen ser film, og hvis ikke mor kommer med dem til ham, skal han nok selv sørge for at hente dem. En dag er han i lidt dårligt humør, og sætter sig op til mor – med sut og klud – og putter. De sidder sammen og ser Postmand Per. Da der er musik, rokker mor i kroppen, så Jonas rokker med. Da filmen er slut, kravler han ned, og signalerer til mor, at han gerne vil se et afsnit mere, ved at lægge sig til rette i sækkestolen. Det virker, og han får lov at se et afsnit mere. Denne episode er også et godt eksempel på, hvordan både barn og forælder gensidigt påvirker hinanden: mor påvirker drengen ved at lade ham ”føle” musikken i filmen, og drengen påvirker mor ved hjælp af et signal, han på kort tid har lært at kende som ”nu skal vi se tv”. Da drengen er tre år, er sutten og kluden stadig med, når han ser tv, selvom hans vaner og præferencer har udviklet sig over tid. Den praksis, der finder sted i forbindelse med mediebrug grundlægges således ved det allerførste møde med medierne.

Kontrollen over kroppen – kroppe i rum

Det er generelt i alle familier at mediebrug opfattes som en lejlighed til at være fysisk tæt sammen, både børn, søskende og voksne. Men hyppigheden og graden af dette fysiske samvær er ret forskelligt i familierne. Det spænder fra familier som Rikkens, der tilbringer megen tid foran tv, til familier som Kirstines, hvor fælles tv-sening er en sjælden begivenhed, der iscenesættes som noget særligt.

Det lille barns mediebrug er placeret i og struktureret i forhold til familien som social og kulturel ramme – som praksisfællesskab (Lave & Wenger 1999, 2005, Wenger 2006)). Det sociale samvær omkring mediebrugen kan i nogle situationer være mere betydningsfuldt end det, der vises i tv. Tv-sening er ofte en aktivitet, der samler familien fysisk, og i flere familier er der opbygget traditioner omkring bestemte programmer og programserier. Via kropslige og verbale handlinger viser forældre og søskende barnet, hvordan man ser tv, hvad der er værd at rette sin opmærksomhed imod og hvilken opførsel, der opfattes som acceptabel i situationen. Samtidig foregår en mere direkte regulering af barnets handlinger ved hjælp af indretning af og restriktioner for mediebrugen. De regulerende eller disciplinerende handlinger balanceres mellem kontrol og omsorg og har blandt andet karakter af kærlig kropslig kontakt, der får barnet til at sidde stille og rette sin opmærksomhed mod tv'et.

Hverdagslivets strukturering i forhold til mediebrug er beskrevet i flere studier, bl.a. Morley (1986) og Tingstad (1995). Tingstad beskriver tv, som ”en peis, familien samler seg rundt. Det er fellesskabet, kosen ved at sitte i armkroken, prate, spise o.l. som er det primære og ikke nødvendigvis det at følge med i alt som foregår på skærmen” (Tingstad 1995: 43). Der er ingen tvivl om, at de fleste børn nyder at have fysisk kontakt med deres forældre, når de ser tv, og hvis dette er en mulighed, vil børnene have en tendens til at være mere opmærksomme på medieindholdet, sidde roligere og have mere interaktion med den voksne, om det de ser.

Det lille, ikke verbalsproglige barn kommunikerer først og fremmest med sine omgivelser via kroppen, som tilsvarende ”svarer” barnet med kropslige udtryk af affektiv, strukturerende eller tilmed kontrollerende art. I dette afsnit vil jeg rette blikket mod de fysiske og kropslige rammesætninger, forældrene foretager over for børnene. I det empiriske materiale kommer disse til udtryk på både et indretningsmæssigt niveau og et interagerende niveau. På begge niveauer er der tale om, at børnenes forældre iværksætter forskellige tiltag, der har til formål at iscenesætte en bestemt situation omkring mediebrugen, hvori nogle bestemte, kropslige udtryk og adfærdsformer har mulighed for at finde sted. Der er individuelle forskelle mellem de deltagende familier, hvilket jeg dog ikke har mulighed for at gå nærmere i detaljer med her.

Noget tyder på, at børn fra en tidlig alder tillærer sig bestemte adfærdsmønstre knyttet til mediebrug sammen med deres forældre. I Olesens (1999a, 1999b) undersøgelse giver de 10–12-årige børn udtryk for, at de sidder mere stille og er mere koncentrerede om det, de ser, når de sidder

sammen med deres forældre, end når de sidder sammen med deres kammerater. Når de sidder sammen med deres kammerater, er de i højere grad i kontinuerlig bevægelse. Dette bundet ifølge børnene i forventninger fra forældrene om, at børnene besidder en vis kropslig selvkontrol, idet dette opfattes som en kompetence. Omvendt, skriver Olesen, har den fysiske aktivitet den funktion, at den gør børnene mindre sårbare over for eventuelt uhyggeligt programindhold, hvilket er årsagen til at den i så høj grad forekommer i kammeratskabsgruppen. I forhold til Olesens undersøgelse er det interessant at kunne konstatere og beskrive, hvordan disse forventninger om kropslig selvkontrol fra forældrene etableres allerede i den tidlige barndom. Den kropslige socialisering omfatter blandt andet direkte manipulation og kontrol med børnenes kroppe i den interaktion, der finder sted mellem børnene og deres forældre, når de ser tv.

Hjemme hos tvillingerne, som blev præcenteret i indledningen til artiklen, er forældrene i mange situationer meget nærværende i forbindelse med tv-sening, og de har ofte tæt fysisk kontakt med drengene inklusive deres storebror. Således deltager de aktivt i børnenes fysiske leg, men det sker på måder, der via opmuntrende interventioner viser drengene, hvad der er rimelig og acceptabel opførsel i situationen. En dag sad forældrene på gulvet med hver sin tvilling på skødet. Forældrenes kroppe omsluttede børnene med både arme og ben, mens de opfordrede dem til at kigge på skærmen ved hjælp af fagter og verbale udsagn. De opfordrede børnene til at sidde hos sig, og de gentog, hvad Teletubbierne i filmen sagde. Dermed viste de børnene, at det at se tv indebærer at sidde stille og med opmærksomheden rettet mod det, der foregår på skærmen, samtidig med at de interagerede med medieteksten. Børnene nød det selvsagt, og de kom selv hen og satte sig hos forældrene. Samtidig viste forældrene deres børn, at tv-sening er en hyggelig, varm og social aktivitet, og de illustrerede dermed den sammenhæng mellem omsorg og kontrol, der ifølge Andenæs (1987) er to sider af samme sag, og som især udøves af kvinderne i familien. Både omsorg og kontrol er med til at indramme ”socialiseringsbetingelserne som barnet præsenteres for og skal bearbejde” (Tingstad 1995: 31).

I andre af undersøgelsens familier er der ligeledes normer for, hvad der er acceptabel sening. Eksempelvis lægger flere forældre vægt på, at børnene skal se på fjernsynet med en vis koncentration, ellers bliver det slukket, der er normer og regler for hvorvidt man må spise mens man ser tv eller for at man ikke må sidde for tæt på tv’et. Begrundelsen for dette er uvis. Måske er forældrene selv blevet opdraget med, at man ikke må sidde for tæt på en tv-skærm – det er mange, givetvis – men mig bekendt findes

der ingen sundhedsfaglige begrundelser for, at dette skulle indebære specielle risici for øjne eller andre legemsdele. Det, at man ikke må sidde for tæt på en tv-skærm, er om noget en overleveret ”sandhed”, som her kommer til udtryk som en del af de acceptable måder, medier kan og bør bruges på.

Argumentet om kropslig kontrol understøttes ligeledes af Palludan (2005), som beskriver, hvordan pædagoger på forskellig vis regulerer og kontrollerer børns bevægelser og kroppe. Også Gulløv (1999) beskriver kropslige reguleringer i børnehaven. Dette sker blandt andet via arkitektoniske prioriteringer (møbler stilles, så det ikke er muligt at løbe etc.) men også via direkte regulering af børnenes kroppe, for eksempel flagrende arme, der føres på plads og omslutning af barnets krop med den voksnes krop eller opfordringer til at placere sig i større eller mindre nærhed af pædagogerne eller via gentagne verbale præciseringer af normer for omgangsformer.

Med afsæt i Bourdieu analyserer Palludan (2005), hvordan de disciplinerende handlinger er udtryk for en magtrelation mellem børnehalebørn og pædagoger. Jeg vil ikke i denne sammenhæng gå ind i en diskussion af magt eller ikke-magt, men blot konstatere, at der også i sammenhæng med denne artikels teoretiske perspektiv vedrørende legitim perifer deltagelse i praksisfællesskaber er tale om en overlevering af normer for acceptabel adfærd, især hvad angår kropslig ageren. Og det handler altså i vid udstrækning om at forholde sig roligt, om at sidde stille og i nogen grad om at gøre en ting ad gangen. Dyblie Nilsen (2000) forklarer ”fred og ro” som et centralt element i norsk kultur, og jeg mener, det er rimeligt at hævde, at det også er gældende for den danske. Samtidig repræsenterer hjemmet netop basen for afslapning og den frie kropslige udfoldelse – der hvor man kan bevæge sig, som man vil, og klø sig når det klør, som Jesper Klein⁸ siger i en reklame for en ejendomsmæglerkæde (Wentzel-Winther 2006). Den stressede hverdag, som mange børnefamilier oplever, betyder blot, at det bliver ekstra væsentligt for forældrene, at livet i hjemmet foregår stille og roligt, og at der er et behov for at børnene forholdsvis tidligt kan beskæftige sig selv, for at forældrene kan få praktiske opgaver fra hånden.

⁸ Dansk skuespiller.

Sammenfatning og konklusion

Selvom Merleau-Pontys udgangspunkt var børnepsykologien, har kropsfænomenologien erkendelsesteoretiske implikationer i forhold til alle mennesker, både små og store. Alle sanser og agerer vi som kropslige subjekter i alle livets forhold – inklusive de, der har med mediebrug at gøre. Dermed anviser et kropsfænomenologisk perspektiv et alternativ og et supplement til de traditionelle sprog-orienterede og -baserede tilgange ved at lægge vægt på, hvordan individer forholder sig fysisk og kropsligt til medietekster og sammenhænge, hvori medier bruges. Det er en væsentlig pointe hos Merleau-Ponty, at der ikke er tale om en adskillelse mellem krop og tanke, eller om at kroppen fungerer som en oversættende instans i perceptionen. Individet er kroppen, og kroppen er individet og de sansemæssige påvirkninger giver mening i selve mødet med kroppen. Det er dette teoretiske udgangspunkt, der tilsvarende giver Løkken (2005) mulighed for at identificere en specifik toddlerstil.

Med afsæt i det kropsfænomenologiske perspektiv identificeres altså tre måder, hvorpå mediebrug kan forstås som kropslige aktiviteter. Barnet er i bevægelse med og omkring medier, og forholder sig til medierne med alle sanser, ikke blot synet. Barnet reflekterer medierne i sin krop, forstår og begriber det, det ser via sin krop. Samtidig ser det ud til at det lille barn især fascineres af kroppe og bevægelser i medieteksterne. Og endelig er barnets krop en del af den socialisering og det sociale samvær, der finder sted i familien omkring medier.

Således giver det mening at udvide forståelsen af relationen mellem medietekst og modtager med et perspektiv, der omhandler kroppen. Det er oplagt at dette perspektiv ville kunne have betydning for medieforskningen generelt, også når det handler om ældre børn og voksne. I det kropsfænomenologiske perspektiv giver det ikke mening at skelne mellem individer af forskellig alder, ligesom medietekster, der henvender sig til ældre målgrupper, i høj grad må siges at have kroppe som omdrejningspunkt. Dette gælder på tv i særdeleshed sport og underholdningsprogrammer, og det er endnu tydeligere når det handler om interaktive medier af forskellig art.

Hertil kommer at medietekster i dag i meget ringe grad kan siges at være knyttet til specifikke platforme. Kendetegnende for børns lege- og mediekultur i dag er, at den på forskellig vis er hægtet op på større medie- og forbrugskredsløb. Succesfulde, verdensomspændende varemærker lige fra Byggemand Bob over Pokémon til High School Musical spiller på en mængde forskellige platforme, hvorfor en film eller et tv-program kun

yderst sjældent står alene. Tværtimod følges den skærmbaserede tekst op af bøger, computerspil, tøj, musik og andre former for merchandise. Det betyder, at børns mediekultur i høj grad er bygget op om universer, og at de forskellige produkter inden for universet understøtter forskellige aspekter af børns leg, ikke mindst kropslig interaktion med legetøj og andre artefakter.

Litteratur

- Andenæs, A. 1987. Sosialisering til tid og døgnrytme. Omsorg og kontroll i småbarnsfamilien. I: S. Berentzen & B. Berggren, red. *Barns sosiale verden*. Oslo: Gyldendal.
- Briggs, M. 2006. Beyond the audience: Teletubbies, play and parenthood. *European Journal of Cultural Studies* 9 (4).
- Buckingham, D. 1993. *Children Talking Television. The Making of Television Literacy*. London: The Falmer Press.
- Buckingham, D. 2003. After the death of childhood. *Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur* 46.
- Graakjær, N. J. & S. L. Johansen. 2007. The sound of children's television – or why it makes sense to watch television facing away from the screen. *P.O.V. A Danish Journal of Film Studies* 23.
- Gulløv, E. 1999: *Betydningsdannelse blandt børn*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hangaard Rasmussen, T. 1996: *Kroppens filosof: Maurice Merleau-Ponty*. Brøndby: Semi-forlaget.
- Hangaard Rasmussen, T. 2001. *Legetøjets virtuelle verden – essays om legetøj og leg*. Brøndby: Semi-forlaget.
- Johansen, S. L. 2008. Seere i bleer – små børns møde med medier. Ph.D.-afhandling. Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet. Upubl.
- Johnson, M. 1987. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Interaction, Imagination, and Reason*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lave, J. & E. Wenger. 1999. *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Lave, J. & E. Wenger 2005. *Situeret læring – og andre tekster*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lemish, D. & Tidhar, C. 2001. How global does it get? The Teletubbies in Israel. *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 45(4).
- Løkken, G. 2005. *Toddlerkultur. Om et- og toåriges sociale samspil i vuggestuen*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Merleau-Ponty, M. 2006. *Kroppens fænomenologi*. Helsingør: Det lille forlag.
- Morley, D. 1986. *Family Television. Cultural Power and Domestic Leisure*. London & New York: Routledge.
- Nilsen, R. D. 2000. *Livet i barnehagen. En etnografisk studie av sosialiseringssprosessen*. Trondheim: NTNU.
- Olesen, J. 1999a. *Børn som publikum*. Ph.d.-afhandling. Odense: Institut for Litteratur, kultur og medier. Syddansk Universitet.

- Olesen, J. 1999b. Drengene ser video. Forbindelser mellem tekst, seer og kontekst i en vennemgruppe. *Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur* (40).
- Palludan, C. 2005. *Børnehaven gør en forskel – et pædagogisk-antropologisk hverdagslivsstudie af differentieringsprocesser*. Ph.d.-afhandling. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Tingstad, V. 1995. *TV-titting i et socialiseringsperspektiv. Et studie i 5 småbarnsfamilier*. Trondheim: DMMH's publikationsserie (3).
- Wenger, E. 2006. *Praksisfællesskaber: læring, mening og identitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Wentzel-Winther, I. 2006: *Hjemlighed – kulturfænomenologiske studier*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.

Stine Liv Johansen
Center for Playware
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole
Aarhus Universitet
Niels Juelsgade 84
DK-8200 Århus N, Danmark
e-post: slj@dpu.dk

R